

slika
priča
fénykép
történet
photo
story

IZRAELITA SÍRKERT – DEMBITZ VILMOS

A topolyai Kocsis Antal Dembitz Vilmosról közölt írást.

Dembitz Vilmos Ómoravica — ma Bácskossuthfalva — községi orvosa volt 46 éven át. 1828-ban született és 1909-ben halt meg. A szabadságharcban, mint honvéd főorvos vett részt. A falu izraelita sírkertjében még ma is áll az az obeliszk formájú síremlék, amelyet a család Dembitz Vilmosnak emelt.

A tanuló neve: **Kurucz Zsuzsanna**

A pályázat címe: *Izraelita sírkert — Dembitz Vilmos*

Iskola: Idős Kovács Gyula Általános iskola, Bácskossuthfalva, 7. osztály

Felkészítő tanár: **Antal Sztella**

A fénykép készítésének helyszíne: Ez a temető kint van a határban, rossz állapotban. Közel van a református temetőhöz.

ZSIDÓK SÓHAJA

Körbenézek. Semmit sem látok. Gazos minden... A borostyán befedte, a levelek ráhullottak, az idő megviselte. Én magam kicsi vagyok a nép szemében, gyenge, s elképzelhetetlen, hogy egy kamasz kisdíák újra „divatba” hozza a törődést, a szeretetet és a hagyományok megőrzését. Szomorú, hogy pont egy temetőben kell megmutatnunk nekünk, fotósoknak, hogy igenis van élet a képekben... Mert az életet igazán csak ott a helyszínen lehet érezni. A lelkek sírását hallgatva kicsi lelkemben talán egy bizonyos helyre el tudom rakni a dühöt, a szomorúságot, s a megbotráncozást a világ felé. Minden próbálkozásom odaveszett...

A nép vak, a világ süket, az emberek már-már robotok. Kifejezhetetlen az, amit egy temetőben érez az ember. Egyhangú, színtelen, de egyben virágoktól pompázik. Üres, de mégis tele van örök álmodozókkal. Felfoghatatlan! „Akár egy színház sok emberrel, tele komolysággal.” — a zsidók első színházas előadásukban vallották ezt.

Igen híressé váltak bántásaik által, azonban ők sosem adták vissza azt a sok fájdalmat a bántalmazóknak, mert e kijelentés szerint éltek: Isten figyelemmel kíséri az emberek életét, és jó cselekedeteikért megjutalmazza, a rosszért pedig megbünteti őket. S megbocsájtottak az ellenfelüknek, mert a Biblia szerint a világ és az emberek mindannyian jók. Bár a mai világ is így vélekedne...

A tanuló neve: **Rontó Réka**

A pályázat címe: *Zsidók sóhaja*

Iskola: Idős Kovács Gyula Általános Iskola, Bácskossuthfalva, 7. osztály

Felkészítő tanár: **Antal Sztella**

A fénykép készítésének helyszíne: Zsidó temető, Bácskossuthfalva

Forrás: internet — www.zsidokozmondasok.com

1 FÉNYKÉP / 1 TÖRTÉNET

Az Ungárok a 19. század elején érkezhettek Sziléziából az akkori magyar településekre (Szabadkára, Adára, Újvidékre és Ómoravicára). Az első Ungár a faluban Ungár Moizes volt, aki szegényesen élt, de utódai meggazdagodtak. Ómoravica történetének egyik legmeghatározóbb családjának tekinthetők. Nevükhöz köthető a zsinagóga felépítése, valamint Mikszáth Kálmán híres regényének A Noszty fiú esete Tóth Marival című regényének igaz története is. A 20. század közepe — a második világháború, a holokauszt —, ahogy sok más zsidó családnak, az Ungároknak is a végét jelentette. 1997-ben halt meg az utolsó Ungár, Ungár Alice. A család emlékét a zsidótemetőben levő mauzóleum őrzi.

Tanuló neve: **Adriana Jovanović**

A pályázat címe: *1 fénykép / 1 történet*

Iskola: Idős Kovács Gyula Általános iskola, Bácskossuthfalva, 7. osztály

Felkészítő tanár: **Antal Sztella**

A fénykép készítésének helyszíne: Zsidó temető, Bácskossuthfalva

A ZSIDÓ TEMETŐ

A zsidó temető nagyon elhanyagolt, de látszik, hogy valamikor a módos emberek temetkeztek ott. A tűzoltók utcáján (Perdó Völgy) végig kell menni s a határban található. Alig fedezhető fel a sok gáztól a kis temető és a kápolna. A legszebben fennmaradt sír az Ungár Pálné sír. Őseit az 1800-as években telepítették be Moravicára. A II. világháború szétzilálta a zsidó kultúrát, a múltat az embereket pedig koncentrációs táborba száműzték. Deportálták őket és jelentős többségüket kiirtották. Az Ungár család élettörténetéhez fűződik egy híres regény, Mikszáth Kálmán: *Nosztty fiú esete Tóth Marival*. A regény cselekménye Moravicán játszódik. Tóth Mari neve Ungár Piroskát takarja.

A tanuló neve: **Patócskai Zsuzsanna**

A pályázat címe: *A zsidó temető*

Iskola: Idős Kovács Gyula Általános iskola, Bácskossuthfalva, 7. osztály

Felkészítő tanár: **Antal Sztella**

A fénykép készítésének helyszíne: Zsidó temető, Bácskossuthfalva

MI LEHETETT VOLNA?

Az emberek igyekeznek nyomot hagyni, mert a halál után nem marad más, csak az emlék, ami könnyen feledésbe is merülhet. Régen az emberek történetei szájról szájra terjedtek és kiszíneződtek vagy idővel eltűntek. Ma már azért ez egy kicsit bonyolultabb, hisz az internet korszakában minden kattintás elmentődik. De mit tennénk akkor ha az egész rendszer összeomlana, vagy nem lenne többé áram?

Minden elveszne. Ha valamivel nem törődünk, idővel semmivé less: legyen szó egy történetről, emléktárgyról, építményről, nyelvről, kultúráról, vagy akár egy egész nemzetéről is.

Ugyanez történt volna ezzel a temetővel is. Miután elüldözték a zsidókat, senki sem törődött a sírokkal, valamint volt olyan is, aki megrongálta, de ez a történet úgy folytatódik, hogy az emberek összefogtak és egy nonprofit szervezet segítségével körbekerítették és rendszeresen gondozzák. Ma akármikor elmegyek mellette, boldogsággal tölt el a tudat, hogy ezt majd az utánunk jövő nemzedékek is látni fogják és elgondolkodnak azon, hogy vajon mi történt velük és mi lehetett volna.

A tanuló neve: **Kresoja Aleksandra**

A pályázat címe: *Mi lehetett volna?*

Iskola: Egészségügyi Középiskola, Szabadka, II. osztály

Felkészítő tanár: **Tóth Irén**

A fénykép készítésének helyszíne: Slobodan Penević utca, Cservenka

Forrás: A saját családom és maga a tábla

NAGYAPÁM ÉS A TIZED

A 80-as évek elején nagytatám érdeklődni kezdett a zsidók iránt. Minél többet olvasott róluk annál nagyobb vágyat érzett, hogy többet megtudjon a zsidó történelemről, kultúráról. Elbűvölőnek találta a zsidók egységét az egymáshoz való ragaszkodást, egymás megértését. Hallotta a róluk terjesztett negatív meséket (például a keresztények azt terjesztették, hogy a zsidók befalazzák a kis keresztény gyerekeket).

Nem volt ismeretlen számára a zsidók élete, járt már zsidó templomokban és felnőtt fejjel sokat olvasott tőlük/róluk neves zsidó íróktól, mint például Josephus Flaviustól a zsidó háborúk és történetek legjobb ismerőjétől, aki szemtanúja volt a mai jeruzsálemi fal lerombolásának.

Így jutott el a Talmudig. Meglepte, hogy milyen humánusan bánnak a szegényekkel, mert akkor is biztosítottak számukra megélhetést mikor nekik se volt semmijük. A zsidóknak van egy törvényük: a Tized, ami arra kényszerítette a gazdagokat, hogy az elesetteket, szegényeket, nincsteleneket is részesítsék a természet javaiban. Így a képen nagytatám azt próbálta illusztrálni, hogy a learatott búzamező egy része megmaradt azoknak a részére, akiknek nem volt vetett gabonájuk. A tized adása az ókori Izrael adórendszere volt, de a Szentély pusztulása óta a zsidók sem gyakorolják. Ebből vették át a keresztények a papi tizedet és a földesúri dézsma gyakorlatát is. Ez a törvény mindenre kiterjedt. Úgy, ahogy a teremő gondoskodik a madarokról, hogy éhen ne haljanak, ez a törvénycikkely biztosította az egyensúlyt a gazdagok és szegények között. Az, hogy egy maroknyi nemzet, évezredekig fennmaradjon csak úgy lehetséges, ha nagyon erős a hitük és az összetartozásuk.

Miért foglalkozott ezzel a témával? Szülei zsidóknál dolgoztak, nagyra tartotta őket, látta a kanizsai zsidók elhurcolását és gyerekkori barátja magyarkanizsai származású, Izrael legnagyobb festője, plakáttervezője: Dan Reisinger.

A tanuló neve: **Novák Rita**

A pályázat címe: *Nagyapám és a tized*

Iskola: Kosztolányi Dezső Tehetséggondozó Gimnázium, III. osztály

Adatközlő: **Id. Novák Mihály**

KAVICSOK ÉS VIRÁGOK

Virágok a szívekben, kavicsok a sírokon. Millió virág halt meg, millió virág sír tovább, tengernyi kő áll minden viszontagság ellenére rendületlenül, emléket állítva a holokauszt áldozatainak.

Nemrég a szabadkai zsidó temetőben jártam, és úgy érzem, ez az élmény örökre belém égett, és hosszú ideig nem fogom tudni elfelejteni. Életem egyik legszomorúbb pillanatait életem át akkor, és azt hiszem igazán megértettem, mi is történt, és mennyire szörnyű mindez.

Alig találtam olyan sírt, ahol az elhalálozás pontos dátuma fel volt tüntetve, vagy ha véletlen mégis, a legtöbb évszám a második világháború időtartamába esett. A legtöbb emléktáblán, kriptán viszont csak egy név található, és egy koncentrációs tábor neve. Auschwitz, Dachau, Treblinka- ez van a legtöbbször írva. Persze akadt pár kivétel, de azok sem kecsegtettek semmi reménnyel... könnyek szöktek a szemembe, ahogy olvastam őket.

„Klárka, édesapja, édesanyja, 1944. Auschwitz”. „Gied Laczika, élt 14 hónapot”. „Az Úr adta, az Úr elvette, dicsértessék az Úr neve”. Egy névtelen családanya, aki Treblinkán lelte halálát, örökké gyászolja öt kisgyermekét és szerető férjét — és még hasonlókat.

Hiszem, hogy ezek a maradandó károk, ezek a be nem gyógyuló sebek, amiket az antiszemitizmus okozott, nem feledésre méltóak, és nem csak a zsidóknak, de nekünk is meg kell emlékeznünk róla, ésszerűen kell tartanunk, informálni mindenkit, hogy soha többé ne történhessen meg ilyen borzalom. Kötelességünk ésszerűen tartani, emberségünk megőrzése céljából. Mert ők ugyanolyan emberek voltak, mint mi, semmivel sem többek vagy kevesebbek, de mind értékesek voltak, és egyikük sem érdemelte meg ezt a tragikus sorsot. Sajnos még a mai világban is történnek hasonló (bár nem ekkora méretű) mészárlások, és ezen maradéktalanul változtatni kell. Ez egy nagyon jó példa arra, hogy hogyan NEM szabad viselkednünk.

Maradjon meg szívünkben az emlék, az együttérzés, ugyanúgy, ahogy a sírokon a kövek: változatlanul, az idők végezetéig, és tegyünk az ellen, hogy ilyen, vagy ehhez hasonló tragédia megismétlődjön. Tegyünk róla, hogy senkinek ne kelljen a gyűlölet vakvágányán rohanni a végállomásra. Tegyünk róla, hogy mindenki emberhez méltó bánásmódban részesüljön.

Tanuló neve: **Tóth Johanna**

A pályázat címe: *Kavicsok és virágok*

Iskola: Egészségügyi Középiskola, Szabadka, III. osztály

A fénykép készítésének helyszíne: a szabadkai zsidó temető

NYUGALOM

Csantavéren, a kíváncsi szemek elől elrejtve nyugszanak ők. Háborítatlanul pihennek. Vajon mennyit szenvedtek, mennyit gyötrődtek életük során? Vagy gondtalan életet éltek és megbecsült lakosai voltak falunknak? Emlékszik-e még rájuk valaki? Hol vannak a családtagjaik, egy helyen temették el őket, vagy az üldözések során messzire kerültek egymástól?

Évente egyszer, a holokauszt emléknapján a Hunyadi János Általános Iskola tanulói és tanárai megemlékeznek a II. világháború borzalmairól, emlékeztetve a diákokat arra, hogy egymás kultúráját, hagyományát tisztelni kell, és minden ember egyaránt értékes a teremtő szemében, és senki sem veheti el a másik életét.

Tanuló neve: **Kecsenovics Kitti**

A pályázat címe: *Nyugalom*

Iskola: Kosztolányi Dezső Tehetséggondozó Gimnázium, I. osztály

A fénykép készítésének helyszíne: Csantavér, zsidó temető

FORDÍTÁSOK SZERB NYELVRŐL

A TÖRTÉNELEM NÉMA TANÚJA

A zsinagóga grandiózus épület, egy nép történelmének néma tanúja. Monumentalitása megállásra készíti a Zsidó utcában sétáló embert. A szemlélődő fejében kérdések rajzanak. Miért történt meg mindaz, ami megtörtént? Miért üzték el, kínozták és ölték meg a zsidókat a fasiszták? Vajon csak azért, mert az ő templomukat zsinagógának és nem katedrálisnak hívják? Miért?

A tanuló neve: **Jovanka Čolaković**

A pályázat címe: *A történelem néma tanúja*

Iskola: Kosta Trifković Általános Iskola, Újvidék, 8. osztály

Felkészítő tanár: **Dragana Benić**

A fénykép készítésének helyszíne: Zsidó utca, Újvidék

Forrás: Pavle Šosberger, Novosadski Jevreji, Književna zajednica Novog Sada, 1988.

MA IS, MINT EGYKORON

A jelenlegi Újvidéki Balettiskola épülete egykor a zsidó általános iskola volt. Manapság is — mint régen — a fiatalság hangjaival, csendjeivel, óhajaival, vágyaival és reményeivel van tele.

Némán és egyenesen áll a Zsidó utcában a zsinagóga mellett és tanúskodik egy régmúlt ifjúságról, melyet erőszakosan tört félbe a fasizmus.

Miért? Vajon azért mert a zsidó kultúrában és zsidó hitben nőttek fel? Miért?

A tanuló neve: **Jovanka Čolaković**

A pályázat címe: *Ma is, mint egykoron*

Iskola: Kosta Trifković Általános Iskola, Újvidék, 8. osztály

Felkészítő tanár: **Dragana Benić**

A fénykép készítésének helyszíne: Zsidó utca, Újvidék

Forrás: Pavle Šosberger, Novosadski Jevreji, Književna zajednica Novog Sada, 1988.

MINDEN ÉPÜLETNEK MEGVAN A MAGA TÖRTÉNETE

Történelemórán tanultunk az újvidéki zsidókról, és azokról az épületekről, melyeket maguk után hagytak. Különösen a Kora hleba (Kenyérhég) nevű intézmény keltette fel az érdeklődésemet. Ezt az épületet manapság óvodának használják. Kutatásom során megtudtam, hogy ennek az intézménynek — melyet a tekintélyes újvidéki Jelena Kon vezetett — az volt a célja, hogy ingyenes kenyér kiosztásával segítse a szegényeket, a rászorulókat.

Tíz évvel ezelőtt léptem be én is ebbe az épületbe, amely az óvodám lett. Heti öt alkalommal jöttem ide, gondtalanul játszottam és jól éreztem magamat. Most, hogy idősebb vagyok, szívesen gondolok vissza azokra a napokra. Miután megtudtam az épület korábbi és elsődleges rendeltetését, rájöttem, hogy milyen jelentős és fontos hely volt ez az újvidéki zsidóság számára.

Csakúgy mint az embereknek, az épületeknek is megvan a maguk története.

A tanuló neve: **Nataša Maksimović**

A pályázat címe: *Minden épületnek megvan a maga története*

Iskola: Kosta Trifković Általános Iskola, Újvidék, 8. osztály

Felkészítő tanár: **Dragana Benić**

A fénykép készítésének helyszíne: Sonja Marinković utca, Újvidék

Forrás: Pavle Šosberger, Novosadski Jevreji, Književna zajednica Novog Sada, 1988.

AZ ÚJVIDÉKI ZSIDÓ TEMETŐ

A kopottas kövesúton sétálva azon gondolkodtam, hogy vajon hány síró ember lépkedett itt az elmúlt 200 évben. Néztem az időtől elmosódó sírokat, melyeken egyedül a Dávid-csillag felismerhető. Hogyan fogják az utódok leróni kegyeletüket a halottak, a gazdagok és szegények előtt, akik mind itt vannak, egymás mellett, együtt? Ha a kő beszélni tudna, vajon el tudná mesélni ezeknek az embereknek a történetét, szokásaikat, reményeiket? Vajon akkor megtudhatnánk-e mindent, amit szeretnénk arról a népről, amely sokat szenvedett, és amely nélkül a mai civilizáció nem lenne az, ami?

A tanuló neve: **Nina Kustudić**

A pályázat címe: *A zsidó temető*

Iskola: Kosta Trifković Általános Iskola, Újvidék, 8. osztály

Felkészítő tanár: **Dragana Benić**

A fénykép készítésének helyszíne: Dózsa György utca, Újvidék

Forrás: Pavle Šosberger, Novosadski Jevreji, Književna zajednica Novog Sada, 1988.

AZ ÚJVIDÉKI ZSINAGÓGA

Számos koncerten voltam a zsinagógában, de sosem voltam annak tudatában, hogy milyen jelentőséggel bír ez az épület. Mint kislány csodálatos épületnek, építészeti emlékműnek tartottam, ahová jó koncertekre megyünk zenét hallgatni. A történelemtanárnőmnek köszönve megértettem, hogy a zsidó nép számára mit jelent a zsinagóga. Ez az ő templomuk, amelyben gyakorolhatták a hitüket. Most, amikor belépek, a zene mellett meghallom a csendes imát, a hívők énekét, az ünnep örömteli zsongását. Megtudtam továbbá, hogy a múltban a zsinagógában szörnyűséges dolgok is történtek. Embereket zártak be ide, akiket később megöltek. A falak mögül hallom a halálba tartó rettegő és szomorú emberek sóhaját, suttogását.

A tanuló neve: **Sofija Milovanović**

A pályázat címe: *Az újvidéki zsinagóga*

Iskola: Kosta Trifković Általános Iskola, Újvidék, 8. osztály

Felkészítő tanár: **Dragana Benić**

A fénykép készítésének helyszíne: Zsidó utca, Újvidék

Forrás: Pavle Šosberger, Novosadski Jevreji, Književna zajednica Novog Sada, 1988.

A ZSINAGÓGÁK ÉS A HOLOKAUSZT EMLÉKEZETE

Néhány dokumentumban az áll, hogy a vajdasági zsinagógák építészetileg nagyon egyszerűek. Az első zsinagógák építésénél a barokk elemek voltak a legjellemzőbbek. A 19. század kezdetétől a klasszicizmus került előtérbe, és a zsinagógák egyre szebbek lettek. Ilyeneket építettek Szávaszentdemeteren, Újvidéken, Szabadkán, Nagybecskereken, Pancsován, Adán, Zentán és Fehértemplomon. Ilyen volt a verbászi zsinagóga is, legalábbis a régi fényképek tanúsága szerint. A II. világháborúban azonban lerombolták. A helyén ma egy hatszögletű oszlop áll, amely az egykori zsinagóga része volt. Egy többnyelvű feliratot véstek rá: „Neka nas ovaj stub podseti na porušení hram 176 Jevreja Vrbasa koji su ubijeni samo zato što su Jevreji“. Adatok vannak arról, hogy a zsinagógából származó két márványtáblát, rajta a tízparancsolat szövegével, átvitték Izraelbe, ahol ezzel azoknak a zsidó családoknak állítottak emléket, akik a fasiszta terror áldozatai lettek.

Vajdaságban összesen 76 zsinagóga és imaház létezett. Bácskában több olyan helyen építettek zsinagógát, ahol a zsidók letelepedtek és megalkották közösségüket: Ada, Apatin, Bács, Palánka, Topolya, Szilberek, Bánostor, Petróc, Bajmok, Bajsa, Bezdán, Cservenka, Csonoplya, Csúrog, Sajkásgyörgye, Bácsfeketehegy, Boldogasszonyfalva, Horgos, Kiszács, Kabol, Kucora, Kúla, Kishegyes, Martonos, Mohol, Újvidék, Paripás, Pincéd, Bácsszentiván, Regőce, Bácsújfalva, Zenta, Szilbács, Zombor, Szond, Szenttamás, Bácsstóváros, Bácskossuthfalva, Óbecse, Szabadka, Militics, Temerin, Titel, Verbász, Őrszállás, Ókér, Zsablya. A felsoroltak közül többet leromboltak a II. világháború kezdetén, mindjárt a német fasiszta erők bevonulása után. Sokat a földdel tettek egyenlővé a háború alatt, és a pusztítás a háború után is folytatódott. Erről a területről értékes kulturális és történelmi örökséget tüntettek el örök időkre a zsidókkal együtt a holokauszt alatt és utána is. Az egykoron földig rombolt zsinagógák helyén ma leginkább új épületek állnak, amelyek azonban korántsem olyan szépek.

A tanuló neve: **Ana Sekulić**

A pályázat címe: *A zsinagógák és a holokauszt emlékezete*

Iskola: Žarko Zrenjanin Gimnázium, Verbász, III. osztály

Felkészítő tanár: **Snežana Škrbić**

A fénykép készítésének helyszíne: Emlékoszlop, Verbász, Népfront utca, a Žarko Zrenjanin Gimnáziummal szemben. Azon a helyen, ahol valamikor a zsinagóga állt, ma kisebb üzletközpont üzemel.

Forrás: Pavle Šosberger, Jevreji u Vojvodini, Kratak pregled istorije vojvođanskih Jevreja — Prometej, Beograd, 1998.

<http://pulse.rs/srpske-sinagoge-kojih-nema/>

<http://www.makabijada.com/dopis/gradovi/vojvodina.htm>

https://books.google.rs/books?id=cWh8DAAQBAJ&pg=PA329&lpg=PA329&dq=jevreji+u+kuli&source=bl&ots=iq_Ku2OwPC&sig=m3N6WDvcWnayT8RzKdnjAkjSsS4&hl=en&sa=X&ved=0ahUKEwjJyKy_h-DTAhXEHJoKHVUQCqkQ6AEINzAC#v=onepage&q&f=false

<http://savezjos.org/blog/jevrejska-opstina-sombor/>

<http://kpolisa.com/KP4-5/Pdf/kp06-IV-1-Medic.pdf>

<http://arsmagine.com/judaizam/srpske-sinagoge-kojih-nema/>

<http://haver.rs/sinagoga/>

A CSERVENKAI TÉGLAGYÁR — HOZZÁVETŐLEG 800 BORI ZSIDÓ POGROMJÁNAK HELYSZÍNE

Nem tudtam, hogy szülővárosomban, Cservenkán 1944-ben a nácik és segítőik több mint 700 többnyire bácskai származású zsidót mészároltak le, akik 1942, 1943 és 1944 folyamán a bori bányában-táborban voltak munkaszolgálaton. 1944-ben a németek elhatározták, hogy a rabokat kivonják onnan. Erre a lépésre azért szánták el magukat, mert abban a pillanatban nem voltak irigylésre méltó katonai helyzetben, hiszen közeledett az orosz Vörös Hadsereg. Több mint 6000 zsidó indult el gyalog Belgrádba, majd észak felé.

A menetelők októberben érkeztek meg Cservenkára. Fáradtan, kimerülten, éhesen, félholtan — már aki túlélte a kegyetlen gyaloglást. Több zsidót útközben egyenként megöltek, amikor megsértették a menetelés értelmetlen és embertelen viselkedési szabályait. Mások 20-as, 30-as, 50-es, olykor 100-as csoportokban veszítették életüket. Egyesek belehaltak a kimerültségbe. Este sárban aludtak, takaró nélkül. Gyakran éjjel-nappal esőben meneteltek. Néhány embernek a csodával határos módon sikerült útközben megszöknie, de a legtöbb szökési kísérletet megghiúsították, a szökevények pórul jártak, és a gonosztevők a többiekben is bosszút álltak.

A Cservenkára érkezett zsidó táborlakók élete többnyire a helybeli SS katonák kezébe került. A rabokat a téglagyárban szállásolták el, és ott is éjszakáztak. Másnap nem indultak útnak, ahogyan az szokásos volt. Október 7-én este a kevés, még megmaradt személyi holmit is elvették tőlük. Majd elkezdődtek a kivégzések, melyek a késő éjszakai órákig elhúzódtak. A honfitársaik holttestét az előre megásott gödrökbe dobták azok, akik a következők voltak a kivégzésre várók sorában. Több mint 700 zsidót lőttek le. Csak néhánynak sikerült csodával határos módon megmenekülnie. A többiek, körülbelül 1600-an, másnap hajnalban elhagyták a téglagyárat és Cservenkát.

A halottakat négy nap múlva temették el azokban a gödrökben, amelyekben feküdtek. A felszabadulás után, 1945 január elején, a holttesteket a zombori zsidótemetőben temették el, ahol egy emlékművet is állítottak.

A téglagyár továbbra is ugyanazon a helyen van, de jószerével senki sem tudja Cservenkán, hogy ott körülbelül 70 évvel ezelőtt mi történt a zsidókkal, és csak azért, mert zsidók voltak.

A tanuló neve: **Uroš Bijekić**

A pályázat címe: *A cservenkai téglagyár — hozzávetőleg 800 bori zsidó pogromjának helyszíne*

Iskola: Közgazdasági-Kereskedelmi Iskola, Kúla, IV. osztály

Felkészítő tanár: **Aleksandra Sekulić**

A fénykép készítésének helyszíne: Cservenka, Jedinstvo téglagyár

Forrás: Shaul Esh, *Yad Washem Studies on The European Jewish Catastrophe and Resistance*, Yad Washem, Jerusalem, 1958.

Pokrajinska komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača, Zločini okupatora i njihovih pomagača u Vojvodini protiv Jevreja, priredio dr Drago Njegovan, IK Prometej, Novi Sad, 2011.

<http://zsido.com/fejezetek/a-teglagyar/>

<http://savezjos.org/blog/jevrejska-opstina-sombor/>

<http://kpolisa.com/KP4-5/Pdf/kp06-IV-1-Medic.pdf>

A ZSIDÓ HÁZ

Az ilyen házakat (amely a fényképen látható) Cservenkán „régi sváb házak”-nak hívják. Az elnevezés arra utal, hogy ezek németek házai voltak, akik a második világháború előtt Cservenkán éltek. A háború után a telepés lakosság kapta meg ezen épületeket.

Kevés ember tudja viszont azt, hogy Cservenkán valaha zsidók is éltek, és hogy zsinagóga is állt a településen. Ők részt vettek a háború előtti Cservenka életének megannyi területén. A népes német lakosság a település zömét képezte a háború előtt. Egyesek bevonódtak a háborús eseményekbe, mások túlélni szerették volna azt, megint mások pedig a megszállókat segítették. A második világháború alatt a zsidóellenes gyűlölet következményeként a zsidókat kiűzték Cservenkáról. Haláltáborokba, hadifogságba kerültek. Házaikat mások foglalták el, a zsinagógát ledöntötték. Egész zsidó családok tűntek el Cservenka demográfiai térképéről. Utánuk mások jöttek, akik beköltöztek a „sváb házakba”.

A feledés homálya szállt Cservenkára, s manapság sokan nem is tudják, hogy éltek itt zsidók, cservenkaiak. A fényképen tehát egy „sváb ház” van, amelyről a barátom apja, — aki a kúlai önkormányzatban dolgozik — állítja, hogy valaha zsidó család tulajdona volt: ebben biztos, viszont nem tudja a család nevét, mint ahogyan azt sem, hogy mi történt velük.

Tanuló neve: **Uroš Bijekić**

A pályázat címe: *A zsidó ház*

Iskola: Közgazdasági-Kereskedelmi Iskola, Kúla, IV. osztály

Felkészítő tanár: **Aleksandra Sekulić**

A fénykép készítésének helyszíne: Cservenka

Forrás: Shaul Esh, *Yad Washem Studies on The European Jewish Catastrophe and Resistance*, Yad Washem, Jerusalem, 1958.

Pokrajinska komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača, *Zločini okupatora i njihovih pomagača u Vojvodini protiv Jevreja*, priredio dr Drago Njegovan, IK Prometej, Novi Sad, 2011.

<http://savezjos.org/blog/jevrejska-opstina-sombor/>

<http://kpolisa.com/KP4-5/Pdf/kp06-IV-1-Medic.pdf>

http://www.crvenka.com/crvenka/istorija-crvenke_190.html

A CSERVENKAI ZSIDÓ TEMETŐ — EMLÉKEZÉS ÉS FELEDÉS

A zsidók a XVIII. században jöttek Bácskába. E század végén a bácskai falvak többségében már éltek zsidók. Számbelileg kevesebben voltak a kisebb településeken (általában egy-két család), míg többen a nagyobb helységeekben, mint például Apatinban, Zentán, Kúlán, Verbászon, Palánkán. Újvidéket, Szabadkát és Zombort leszámítva nagyjából száz családról beszélünk ezidőtájt. Csupán megtűrték őket a keresztény környezetben, ők pedig igyekeztek beilleszkedni a közösség mindennapi életébe. Amennyire alkalmazkodtak a környezetükhöz, annyira el is szigetelődtek tőle. Lakhelyükön, de egész Bácska gazdaságában, akkoriban fontos szerepet töltöttek be a bőr- és gyapjúkereskedelemben, valamint szatócsboltjaikkal ellátták az adott település háztartásait is. A bácskai zsidók létezéséről ma már szinte csak az elhagyatott, sivár zsidó temetők tanúskodnak. Szokásaikról, temetkezési és gyászszertartásaikról alig esik szó (én egyről sem hallottam), elfelejtődtek a házak, amelyekben éltek, az épületek is, amelyekben a zsinagógák voltak. Gyakran még a helyszínt sem lehet meghatározni, ahol álltak, ugyanis általában lerombolták ezen épületeket is. Az emlékü is homályos.

Végül, a második világháborúban őket ért tragikus sors sok helyen kitörölte a két évszázados bácskai jelenlétük nyomát is.

A zsidókról való emlékezés kiveszett Cservenkán is, ahol én élek. A zsidók a XVIII. században telepedtek le ebben a városban. Az 1900. évi hivatalos népszámlálási adatok szerint Cservenkának 7563 lakosa és 1166 háza volt. A nemzetiségek szerinti megoszlás: német 6911, magyar 499, szerb 60, horvát 49, szlovák 38, zsidó 67, ruszin 1, egyéb 4. A zsidók száma Cservenkán a II. világháborúig 130-ra nőtt, a háború után pedig, azt hiszem, nem maradt senki.

A településen túl, a löszfennsík lejtőjén elhelyezkedő, teljesen elfeledett zsidó temető arra a helyre néz, ahol valamikor az ide temetett emberek éltek, de ahol ma már szinte senki sem emlékszik rájuk. 2016-ban a temető köré új kerítést emeltek a cservenkai holokauszt zsidó áldozatainak emlékére.

Vajon ez az emlékezés kezdetét és a feledés végét jelenti?

A tanuló neve: **Nemanja Kukić**

A pályázat címe: *A cservenkai zsidó temető — emlékezés és feledés*

Iskola: Közgazdasági-Kereskedelmi Iskola, Kúla, IV. osztály

Felkészítő tanár: **Aleksandra Sekulić**

A fénykép készítésének helyszíne: A cservenkai zsidótemető

Forrás: Pokrajinska komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača, Zločini okupatora i njihovih pomagača u Vojvodini protiv Jevreja, priredio dr Drago Njegovan, IK Prometej, Novi Sad, 2011.

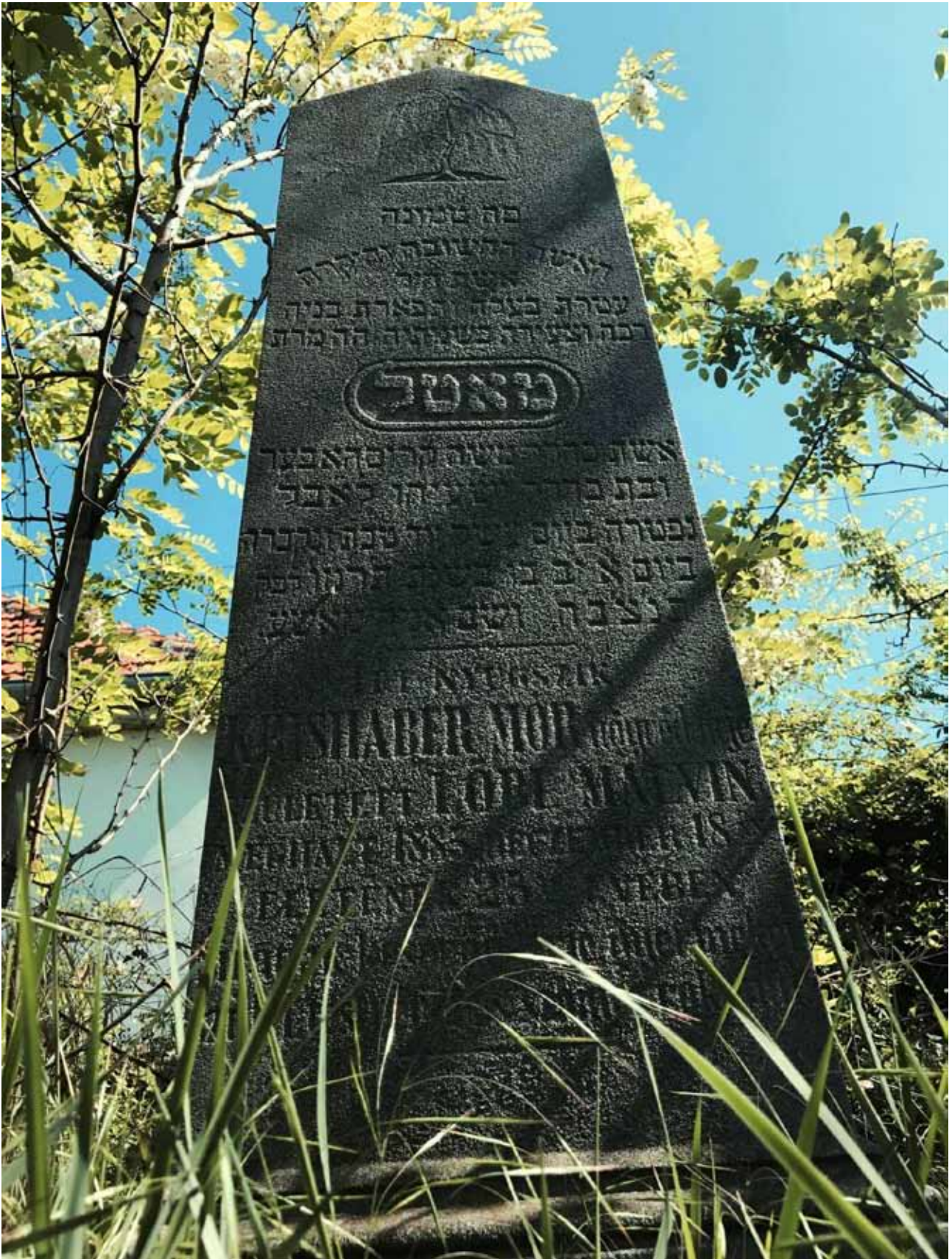
<http://savezjos.org/blog/jevrejska-opstina-sombor/>

<http://kpolisa.com/KP4-5/Pdf/kp06-IV-1-Medic.pdf>

http://www.makabijada.com/jg/Simon_Dubnov.pdf

<http://www.makabijada.com/dopis/gradovi/vojvodina.htm>

AZ ÉLETFA

A mitológiában az életfa az ég és a föld közötti szétválaszthatatlan és tökéletes kapcsolatot jelképezi. A természet erejéhez hasonlítható. Az ókori keltáknak különösen erős volt a természettel való kapcsolata. Az életfa hagyományos kelta szimbólum, mely a kelták és a természet összefonódásáról tanúskodik. Az életfa az ő számukra a természet, az erő, a bölcsesség és az örök élet jelképe.

A szláv népek körében, és a szláv mitológiában az életfa magát az életet jelentette, ahol minden elkezdődött, amiből minden keletkezett. Az ősi szláv hiedelem szerint az ember lelke a halál után a fák törzsébe vándorol, és ott marad örökké. Hasonló hiedelmekkel találkozunk a nordikus és a germán mitológiában is. Az életfa kapcsolódik a kabbalához, mely szerint az isteni jelenlétet képviseli az anyagban és az égben. Különböző mitológiák, de hasonló hiedelmek. Velem a bátorságot, hogy bármit is leírok?

A kúlai zsidó temetőben sok sírkőbe vésték fát. A mellékelt fényképen is jól látható a síremléken lévő fa. Szimbólumként értelmezem. Ez a mitológiai életfa, az Ószövetségbeli fa, a jó és a rossz megismerésének a fája. Nem tudom elolvasni a kőbe vésett héber nyelvű szöveget. Alatta magyar szöveg, amelyet csak homályosan értek a dallamát viszont hallom. A magyarul írt neveket mégis felismerem. Amit kiolvasok ebből, az az, hogy ide zsidókat temettek, akik hittek az ember és a világmindenség, a föld és az ég kapcsolódásában, az örök életben, a létezésben. Hittek az Ószövetségben.

Ez a sír felidézi a kúlai zsidók emlékét. Az élet győzelmének bizonyítéka. Az örökkévalóság kőszimbóluma. Mögötte egy fa nőtt ki. Ha mi el is felejtettük, a természet nem.

A tanuló neve: **Sonja Tomčić**

A pályázat címe: *Az életfa*

Iskola: Közgazdasági-Kereskedelmi Iskola, Kúla, IV. osztály

Felkészítő tanár: **Aleksandra Sekulić**

A fénykép készítésének helyszíne: A kúlai zsidó temető. A Stevan Sremac és a Március 8-a utca sarkán. A temetőn nincs semmilyen jelzés, tábla.

Forrás: A. Gerbran i Ž. Ševalije, Rečnik simbola, Stilos, Novi Sad, 2004.

<http://www.makabijada.com/dopis/gradovi/vojvodina.htm>

https://books.google.rs/books?id=cWh8DAAQBAJ&pg=PA329&lpg=PA329&dq=jevreji+u+kuli&source=bl&ots=iq_Ku2OwPC&sig=m3N6WDvcWnayT8RzKdnjAkjSsS4&hl=en&sa=X&ved=0ahUKEwjJyKy_h-DTAhXEHJoKHVUQCqkQ6AEINzAC#v=onepage&q&f=false

<http://savezjos.org/blog/jevrejska-opstina-sombor/>

<http://kpolisa.com/KP4-5/Pdf/kp06-IV-1-Medic.pdf>

<http://wikimapia.org/#lang=en&lat=45.616347&lon=19.537653&z=19&m=h&show=/23982391/sr/Jevrejsko-groblje>

HÁROM ZSIDÓ SÍREMLÉK

„A zsidó temető szent helynek minősül, ahol tilos enni, inni, cigarettázni, hajadonfőtt sétálni, és ünnepnapon látogatni azt. Nem szokás virágot vinni és a sírra tenni, a sírra követ tenni viszont igen, mert az az élők és a holtak kapcsolatát jelképezi, a halott lelkének erejébe vetett hitet.”

A legjobb barátnőmmel ellátogattam a Kúlai zsidó temetőbe. A Stevan Sremac és a Március 8. utca sarkán helyezkedik el. Napos idő volt, a kapu nyitva, a bejárat fűvel benőtt. Bizonytalanság és félelem. A napsugarak beragyogják a síremlékeket. Tegyek-e követ valamelyik fűvel benőtt síremlékre? — kérdezem magamtól. Itt kell-e hagynom annak a jelét, hogy itt egy élő személy járt, ezzel kimutatva tiszteletemet a halott és eltemetett ember lelkének ereje iránt? Szégyellem magamat, hogy e szent helyet átadtuk a feledésnek, hogy elhagyagoltuk a zsidók egyetlen hagyatékát, amely arról tanúskodik, hogy egykor az én városomban laktak. Az itt eltemetett emberek leszármazottai közül sokan a II. világháborúban a holokauszt áldozataivá váltak. A kevés túlélő már nem itt él. Elüldözték őket. Vajon elüldözzük a halottaikat is?

Síralmas megengedni, hogy egy népre való emlékezés, — mely a városomnak és saját történetemnek is része, — elfakuljon és eltűnjön, s hogy a zsidók sorsa elfelejtődjön és ily módon az ellenük elkövetett mérhetetlen igazságtalanság pedig tovább létezzen. Akaratlanul és véletlenül tesszük-e, hogy a hagyatékul reánk testált szent sírhelyeik elfeledésével, elhanyagolásával az igazságtalanság folytatódjon? Milyen szomszédok vagyunk mi, milyen örökösök? Szomorú, amikor egy ilyen kisváros lakói tudatosan kerülnek e helyeket, és kitörlik emlékezetükből valakik őseit. Mert: „Az ember mindig felelős: legyen bár tette véletlen vagy akár szándékos, legyen ő maga ébren avagy éppen aludjon.”

A tanuló neve: **Tijana Miličić**

A pályázat címe: *Három zsidó síremlék*

Iskola: Közgazdasági-Kereskedelmi Iskola, Kúla, IV. osztály

Felkészítő tanár: **Aleksandra Sekulić**

A fénykép készítésének helyszíne: A kúlai zsidó temető. A Stevan Sremac és a Március 8-a utca sarkán. A temetőn nincs semmilyen jelzés, tábla.

Forrás: <http://www.makabijada.com/dopis/gradovi/vojvodina.htm>

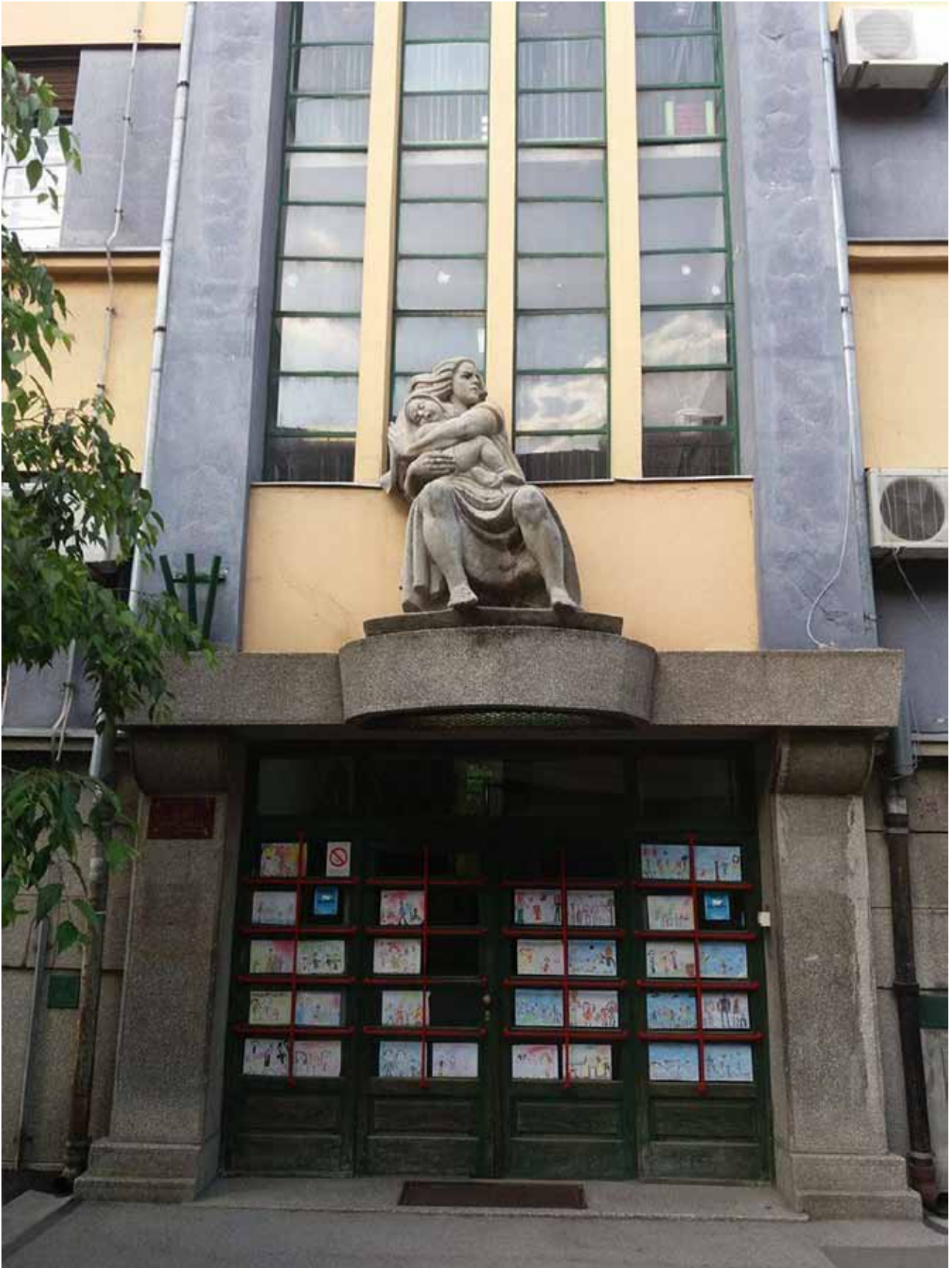
https://books.google.rs/books?id=cWh8DAAQBAJ&pg=PA329&lpg=PA329&dq=jevreji+u+kuli&source=bl&ots=iq_Ku2OwPC&sig=m3N6WDvcWnayT8RzKdnjAkjSsS4&hl=en&sa=X&ved=0ahUKEwjJyKy_h-DTAhXEHJoKHVUQCqkQ6AEINzAC#v=onepage&q&f=false

<http://savezjos.org/blog/jevrejska-opstina-sombor/>

<http://kpolisa.com/KP4-5/Pdf/kp06-IV-1-Medic.pdf>

<http://wikimapia.org/#lang=en&lat=45.616347&lon=19.537653&z=19&m=h&show=/23982391/sr/Jevrejsko-groblje>

JELENA KON

Április közepén egy holokausztról szóló szemináriumon jártunk. A téma nem hagyott minket közömbösen, ezért elhatároztuk, hogy behatóbban foglalkozunk vele. A tanárnővel való megbeszélés után a barátnőimmal elhatároztuk, hogy felkutatjuk azt a történetet, amely egy olyan hölgyről szól, aki mély nyomokat hagyott Újvidék történetében és mégis keveset tudunk róla. Elhatároztuk, hogy kutatni fogunk e témakörben. A hölgy neve: Jelena Kon.

Jelena Kon (1883—1942) jótevő

A nagy gazdasági válság idején, 1925-ben Jelena Kon megalapította Újvidéken a Kora hleba (Bread Crust, Kenyérhéj) nevű jótékonyági egyesületet, amely elsősorban a szegény gyerekekkel, anyákkal törődött, de minden más bajban lévő embertársunkkal is. Az egyesületben óvoda valamint az édesanyák számára tanácsadó is nyílt. Ők itt anyatejet kaphattak gyermekeik számára. Hogy minél több donációhoz jusson, Jelena Kon jótékonyági koncerteket szervezett. Így Újvidéken többek között fellépett Bronisław Huberman (1928) és Arthur Rubinstein (1929) is. Az összegyűlt pénzüsszegeből Jelena megvette ezt az épületet, melyet az anyagilag erre rászoruló anyák és gyermekeik befogadására szánt, tekintet nélkül azok nemzeti és vallási hovatartozására. A magyar megszállás idején, a hirhedt újvidéki razzia során, 1942 januárjában — zsidó származása miatt — letartóztatták, kínozták majd megölték és a Dunába dobták számos újvidéki szerbbel, zsidóval és romával együtt.

Ma sajnos az épületen nem áll egyetlen emléktábla vagy jelzés sem, amely arra utalna, hogy ezen épület kapcsolódik Jelena Kon életéhez és munkásságához. Az ilyen projektumok arra ösztönzik a tanulókat, hogy foglalkozzanak ezzel a témával, és visszahozzák ezeket a neves személyeket a feledés homályából. A Jelena Konról szóló történetben mégis bátorító az a tény, hogy az épület, melyet ránk hagyott, még mindig az elsődleges funkcióját tölti be, hiszen az újvidéki gyerekek ellátását és felügyeletét szolgálja, mert itt kapott helyet a Čarolija nevű óvoda.

A tanuló neve: **Nina Dikić, Jana Kovačević, Jelena Čurčić és Magdalena Đurović**

A pályázat címe: *Jelena Kon*

Iskola: Svetozar Miletić Középiskola, Újvidék, II. osztály

Felkészítő tanár: **Dragica Krajčir**

A fénykép készítésének helyszíne: Sonja Marinković utca, Újvidék

TARTOZÁSUNK IRÁNTUK: AZ EMLÉKEZET

Bármennyire is régen volt, nem szabad elfelejteni azt a népet, amely előttünk élt ebben a városban és szerte a nagyvilágban. Társadalmunk és mindennapjaink szerves részei voltak ők.

Családunk barátja, a zombori Aranka (1948) története, aki zsidó származású.

— *Vegyes házasságból születtem: anyám Ernst (Béres) Verona magyar, apám Ernst Antun zsidó. Emlékszem, hogy tiszteletben tartottuk a keresztény és a zsidó szokásokat is.*

Az apámnak ez volt a második házassága. Az első felesége zsidó volt, Singer Aranka. Két fiuk és egy lányuk született. Az Ernst család a II. világháború előtt és alatt Zomborban élt, és tagja volt a zsidó hitközségnek. Zomborból 1944. április 26-án deportálták őket a többi zsidóval együtt. Az apám és egyik fia (a féltestvérem) élve kerültek ki a táborból. A feleségét, Arankát, a másik fiát és a lányát, valamint a többi rokonát Auschwitzba deportálták, sajnos a féltestvéremen, Ljubicán kívül, senki sem maradt életben.

Az apám súlyos betegségben hunyt el nyolc éves koromban. A halála után nagyon nehéz volt az életünk és nem is emlékszem nagyon sok mindenre.

Tagja lettem a zombori zsidó hitközségnek, amely mindenben segített, ruházattal, élelemmel, gyógyszerrel, pénzzel... Mai napig tag vagyok ott. Zsidó ünnepek alkalmával, barátkozás céljából elmegyünk Szabadkára, Újvidékre, Eszékre.

A hanuka ünnepén gyertyát gyújtok apám emléke előtt tisztelegve.

Ez az év a zsidó naptár szerinti 5777. (2016. október 3-ától 2017. október 20-áig)

A tanuló neve: **Dragana Laslo**

A pályázat címe: *Tartozásunk irántuk: az emlékezet*

Iskola: Egészségügyi Középiskola, Szabadka, IV. osztály,

A fénykép Aranka 5772. évi (2011—2012) zsidó kalendáriumáról készült

Adatközlő: **Mladenović (Ernst) Aranka**

1 FÉNYKÉP/1 TÖRTÉNET

A szabadkai Radionica Zenith Műhely 1 fénykép/1 történet címen hirdetett pályázatot a vajdasági zsidóság kultúrája és történelme témakörében.

A beérkezett pályamunkákat Viličić Sonja, a Haver Srbija civil szervezet ügyvezető igazgatója, Kovács Róbert, a Szabadkai Zsidó Hitközség képviselőjében és Roncsák Petrovics Erika, iskolapedagógus, a Zenith Műhely elnöknője összetételű bizottság bírálta el és a következőképpen

VÉLEMÉNYEZTE

Az általános iskolások közül DICSÉRETBE részesülnek

Maksimović Nataša: Minden épületnek megvan a maga története (Kosta Trifković Általános Iskola, Újvidék, mentortanár Beni Dragana): a munka tömörsége és személyes hangvétele, valamint a tartalom és a cím egybehangzósságáért.

Kustudić Nina: Az újvidéki zsidó temető (Kosta Trifković Általános Iskola, Újvidék, mentortanár Beni Dragana): a korosztályához képest érett nyelvezetért és stílusáért. A fotón a központi síremlék felső csúcsa lemeteszett, ami szimbolizálhatja akár a nép sorsát is, „... amelyik nélkül civilizációnk nem lenne az, ami.”, ahogy a tanuló írja munkája befejezésében.

Rontó Réka: A zsidók sóhaja — (Idős Kovács Gyula Általános Iskola, Bácskossuthfalva, mentortanár Antal Sztella): a fotó kiváló megkomponálásáért (a mondandó és a forma összhangjáért). A tanuló látogatást tett a bácskossuthfalvi temetőben, az itt született meglátásait és reflexióit éppen annyi patetikával írta le, amennyi egy hetedikes diák számára „engedélyezett”.

A középiskolások közül DICSÉRETBE részesülnek

Miličić Tijana: Három zsidó síremlék (Közgazdasági-Kereskedelmi Iskola, Kúla, mentortanár Sekulić Aleksandra): a színvonalas, stilisztikai eszközökben gazdag szövegért, a fénykép és szöveg összhangjáért, a sokrétű szakirodalom alkalmazásáért valamint az érett és a társadalmilag felelősségteljes gondolkozásért.

Bijekić Uroš: A zsidó ház (Közgazdasági-Kereskedelmi Iskola, Kúla, mentortanár Sekulić Aleksandra): a hiteles és mélyrehatóan alapos szövegért, egy cservenkai zsidó házról készült fotóért, amely erőteljes üzenetet közvetít e nép sorsáról.

Kresoja Aleksandra: Mi lehetett volna? (Egészségügyi Középiskola, Szabadka) és Nemanja Kukić: A cservenkai zsidó temető — emlékezés és feledés (Közgazdasági-Kereskedelmi Iskola, Kúla) Mindkét diák ugyanazt a témát, a cservenkai zsidó temetőt dolgozta fel. Aleksandra a törődés fontosságáról — így a temetőkről való gondoskodás felvállalásának jelentőségéről — írt filozófikus etűdöt. Kiemelte a civil szervezetet, amely a temető bejáratánál helyezett el emléktáblát. Fotokollázsba szépen illeszkedik a szöveghez. Nemanját a temetőről készített minőségi fotóért és a szép, lírai befejezésért illeti dicséret.

Dikić Nina, Kovačević Jana, Čurčić Jelena és Đurović Magdalena: Jelena Kon (Svetozar Miletić Középiskola, Újvidék, mentortanár Krajčir Dragica) A diáklányoknak a csapatmunkában végzett kutatásért jár külön dicséret. Az együttműködési készség egyike annak az öt kompetenciának (a Melinda és Bill Gates Alapítvány kutatása szerint), amely a XXI. század munkavállalójának elengedhetetlen jellemzője. A jól lefolytatott kutatás, a múlt és a jelen ügyes összefűzése, az utolsó bekezdés személyes reflexiója (plusz a diáklányok rejtett PR képessége — a csapatról készült fotók eljuttatása).

2017. június

Roncsák Petrovics Erika,
a Radionica Zenith Műhely elnöknője

Projekat koordinirala / A projekt koordinátora / The coordinator of the project:

Prevodioci tekstova / A szövegek fordítói / Translators:

László Paulina, Roncsák Marcell, Soós Edit

Lektori / Lektorok / Lectors:

Zora Ćujić, Tóth Ágota

Prelom / Tördelő / Word processing:

Roncsák Alexander

Donatori poklon knjiga: Jevrejska opština iz Subotice i Beograda i Zora Ćujić
Az ajándékkönyveket a szabadkai és a belgrádi zsidó hitközség, valamint Zora Ćujić biztosította.
Books for students are donated by the Jewish community from Subotica and Belgrade
and by Zora Ćujić.

Projekat su podržali / Támogatók / Supported by:

Julie and Charles Merrill from USA